

DŽON KIN

Najkraća istorija DEMOKRATIJE

**4000 godina vlasti građana
- istorija za naše vreme**

Prevod s engleskog
Ksenija Vlatković

 Laguna

SADRŽAJ

<i>Uvod</i>	13
-------------------	----

PRVI DEO:

Skupštinska demokratija	25
-------------------------------	----

DRUGI DEO:

Reprezentativna demokratija	73
-----------------------------------	----

TREĆI DEO:

Monitoring demokratija	139
------------------------------	-----

<i>Napomene</i>	195
-----------------------	-----

<i>Podaci o ilustracijama</i>	204
-------------------------------------	-----

<i>O autoru</i>	207
-----------------------	-----

UVOD

Milioni građana širom sveta danas postavljaju jedno važno pitanje: šta se dešava s demokratijom, načinom vladanja i življenja za koji smo donedavno govorili da je pobedio u čitavom svetu? Zašto svi smatraju da slabi ili da je čak pred izumiranjem? Očigledno je da su u pravu što se to pitaju.

Pre tri decenije činilo se da je demokratija bogomdana. Bilo je važno da narod iskoristi svoju moć. Otpor koji je javnost pružila samovoljnoj vlasti promenio je svet. Vojne diktature su pale. Aparthejd je uništen. Desila se plišana revolucija, posle nje revolucija lala, ruža, pa narandžasta. Politički neistomišljenici su hapšeni ili izvođeni pred sud, umirali su po zatvorima ili su ubijani na licu mesta.

Ali situacija je sada drugačija. U Belorusiji, Boliviji, Mjanmaru, Hongkongu i drugde, građani su ti koje hapse, smeštaju u zatvor, tuku i ubijaju. I na drugim mestima se generalno čini da se demokrate povlače, obuzete osećanjem da se današnje vreme neshvatljivo otelo kontroli, i razdirane mislju da demokratije iz velike lige, poput Indije, Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Južne Afrike i Brazila

klizaju prema provaliji, u koju ih vuče sve veća društvena nejednakost, građansko nezadovoljstvo i truljenje inertnih vladajućih institucija.

Sve je jači strah da demokratiju sabotira besan narod podrškom koju pruža demagozima, ili nadzorni kapitalizam, epidemije, uspon Kine i despoti kao što je Putin, koji koriste jezik demokratije, ali mare za njenu suštinu kao za lanjski sneg. Istovremeno, sve su naglašeniji samozadovoljnost i skepsa: neki tvrde da su priče o bolesti i skoroj smrti demokratije u najvećoj meri melodramatične – previše zapaljivi opisi nečega što je samo prolazna faza političkog posmatranja i strukturalnog prilagođavanja.

Inspirisana ovim teškim pitanjima i sumnjama, *Najkraća istorija demokratije* nastoji da ponudi sadržajan odgovor: iako se praktično sve demokratije suočavaju s najdubljom krizom od 1930-ih, nema ni pomena o tome da se to mračno doba vraća. Tačno je da su se duh i suština demokratije ponovo našli u rukama ekonomski moćnih država i geopolitičkih sila. Situaciju je znatno pogoršala velika pošast koja je počela da se širi svetom 2020, baš kao što je pandemija gripa uradila vek ranije. Stara priča da je običan narod kvarljiva roba i da je demokratija izgovor za bogaćenje je sigurno i dalje u izvesnoj meri tačna. Isto kao i da je sve učestalije brutalno nadziranje otреžnjenih građana. S postepenim opadanjem snage Sjedinjenih Američkih Država, vraćanjem na scenu samouverene kineske imperije, neprekidnim nemirima prouzrokovanim raspadom Sovjetskog Saveza i despotizmima u arapskom regionu, teško da je naše vreme manje turbulentno ili značajno. Pa ipak – ta kvalifikacija je presudna – naše vreme je toliko zabrinjavajuće i zagonetno upravo *zato* što je drugačije.

ISTORIJA KOJA DAJE NADU

Da bismo razumeli po čemu je naše doba jedinstveno potrebno je da ozbiljno shvatimo svoju prošlost. Ali zašto? Zašto podsećanje na prošla vremena nije samo korisno već ključno važno za razmišljanje o sudbini demokratije u ovim burnim godinama dvadesetprvog veka? Sasvim je očigledno da je istorija važna jer ako nismo svesni onoga što nam se desilo, neminovno ćemo pogrešno razumeti ono što nam se sada dešava. Nećemo moći da odredimo pravu meru stvarima. Nezaboravljanje nas čini pametnijima. Pomaže nam da bolje shvatimo nova iskušenja i probleme s kojima se suočava većina današnjih demokratija.

Ipak, postoji tu još nešto. Ova nevelika knjiga ima za cilj da kod čitalaca probudi osećaj znatiželje prema demokratiji. To nije neki antikvarni susret s prošlošću, istorija pisana istorije radi. To je pre odiseja ispunjena iznenadnim obrtima, priča o čudesnim trenucima iz vremena kad je demokratija bila rođena i kad je sazrela i kad je došla do neugodnog kraja. Knjiga prati dugotrajne pojave, postepene promene, teške trenutke i iznenadne preokrete koji su definisali demokratsku prošlost. U njoj se pažnja posvećuje istorijskim potresima i neuspesima demokratije usled toga što bi pretrpela razorni udar ili počinila democid. Objašnjavaju se zbunjujuće stvari – zašto demokratiju obično prikazuju kao ženu, na primer – a ima i nekoliko iznenađenja. Takođe nastoji da uzdrma ortodoksna mišljenja.

Istorija je ponekad i nestašna. U ovoj knjizi ćemo se zauvek oprostiti od klišea da je demokratija rođena u Atini i zadržtog verovanja da islamski svet nikad ničim nije doprineo demokratskom duhu i institucijama. Navešćemo dokaze da je demokratija imala svetsku istoriju i samim tim odbaciti uticajnu ali jednostranu tvrdnju stručnjaka za političke

nauke Semjuela P. Hantingtona da je najvažnije dostignuće naše generacije „treći talas“ liberalne demokratije američkog tipa, izazvan događajima u južnoj Evropi početkom 1970-ih. Pokazaćemo zašto je demokratija mnogo bitnija od redovnih „slobodnih i poštenih“ izbora, kako je Hantington mislio, i zašto je rođenje nove forme demokratije u godinama posle 1945. i tada i danas važno.

Jedno je sigurno: ovo nije mračna priča o katastrofama. Time što skreće pažnju na isprepletane demokratske sudbine, neće potkrepiti stavove skeptika i despota, upozoravajući ih sveznalački da se, kad je reč o demokratiji, uglavnom sve loše završi. Knjiga potvrđuje gledište istaknute francuske klasičarke Nikol Loro: istoriju demokratije su uglavnom pisali njeni neprijatelji, kao što je bio starogrčki istoričar i general Tukidid (oko 460–400. p. n. e.) i firentinski diplomata i politički pisac Nikolo Makijaveli (1469–1527). Za razliku od njih, na ovim stranicama ćemo stati na stranu demokratije, iako ćemo veliki napor uložiti u razbijanje iluzija i predrasuda, i izbegavanje opasnog pretvaranja istorije u veliku torbu mađioničarskih trikova koje živi izvode na mrtvima. Demokratiji nije potrebna spomen-policija. Ova kratka knjiga ne umišlja da će dati poslednju reč o demokratiji zato što misli da zna sve o njenoj prošlosti ili da može unapred da predvidi da će, uprkos svemu, na kraju sve ispasti ili dobro ili loše. Knjiga nije ni naivno optimistična ni dogmatski pesimistična u pogledu budućnosti. Ona samo donosi nadu.

Odlučna odbrana demokratije ispisana na ovim stranicama crpe snagu iz sećanja na one koji su pali. Nadahnuta je susretima s mnoštvom često zaboravljenih ličnosti koje su jele, pile, smejale se, uzdisale, plakale i život dale za demokratiju, ljudi iz daleke prošlosti čije nas ohrabrujuće reči i dela podsećaju da je demokratija, kad je ispravno shvaćena, i dalje najmoćnije dosad izmišljeno oružje protiv zloupotrebe

Tokom pripreme za američke izbore u novembru 2020, azijsko-američka umetnica Amanda Finbodhipakija (r. 1992) povezala se s grupom za zaštitu prava građana *MoveOn* kako bi napravili postere koji će zaustaviti dezinformacije i inspirisati građane raspršenih iluzija da izađu na izbore i „nastave da se bore za svoje glasačko pravo“.

vlasti. U knjizi se istražuje nejasno poreklo i tadašnji značaj starih demokratskih institucija i ideala, kao što je vladavina narodnih skupština; davanje glasa ženama, radnicima i robovima; tajno glasanje; uvođenje sudske porote; parlamentarno predstavništvo. Biće tu nečega i za one koje zanimaju političke stranke, redovni izbori, referendumi, nezavisno sudstvo, komisije za utvrđivanje istine, civilno društvo i građanske slobode, poput slobode štampe. Baš kao i za one koje zanima izučavanje promenljivih, često oštro diskutovanih značenja demokratije ili kakofonija kontradiktornih argumenata u prilog tome da je demokratija dobra ili loša, ili da jedna upečatljiva osobina demokratije pruža ljudima priliku da naprave gluposti a onda promene mišljenje, i ostale fore koje se bacaju na svakoj proslavi u izbornoj noći.

Jedna od poznatih dosetki na račun demokratije, koju je izgovorio Hitlerov ministar propagande Jozef Gebels, jeste da demokratija daje svojim neprijateljima oružje da je unište – a mi bismo mogli dodati i da uspomenu na nju samelju u prah. Hajde da ozbiljno razmotrimo ovu lošu nacističku

šalu. Demokratija se nekoliko puta u prošlosti zaljuljala i pala, ponegde se nikad nije ni oporavila. Ova knjiga služi kao upozorenje, ali ima jasnu poentu. Ona pokazuje da istorija ne priča priču koja daje za pravo neprijateljima demokratije. Ona nije ni epitaf, ni tužna saga o propasti, zabeležena u prozi i fusnotama. Parafrazirajući mudraca iz osamnaestog veka Voltera (1694–1778), ona nije zvuk svilenih papuča koje silaze sa sprata i drvenih klompi koje se penju na sprat. Daleko od toga da je samo niz užasnih priča, ona pokazuje da istorija ponekad dolazi u odbranu autsajderima. Istorija nije oproštajni govor i mogla bi da nas podstakne da shvatimo da je dragoceni izum po imenu demokratija uglavnom stvoren uz ogromne muke i da ga lako mogu uništiti njeni neprijatelji ili naš nemar i lenja pasivnost.

PROTIV TITANIZMA

Iako demokratija nema ugrađene mehanizme za preživljavanje, uvek je donosila političke i društvene promene. I ovde dolazimo do zbunjujućeg momenta koji ima dalekosežne posledice. Demokrate nisu samo menjale kurs istorije – na primer, tako što su izvrgavale ruglu i rušile monarhe, tirane, korumpirane vlade i čitava carstva predvođena svirepim ili tupavim carevima. Moglo bi se reći – mada zvuči paradoksalno – da je demokratija omogućavala da se istorija dogodi. Ako je razumemo jednostavno kao narodnu samoupravu, rođenje demokratije implicira jedan i dalje radikalni zalogaj: ona počiva na pretpostavci da ljudi mogu da izmisle institucije koje im dopuštaju da na ravnoj nozi odlučuju o zajedničkom životu na zajedničkoj planeti. I mada to možda deluje krajnje očigledno, razmislite načas šta to znači. Ideja da se mali nesavršeni smrtnici mogu organizovati u forume

na kojima će ravnopravno raspravljati o novcu, porodici, zakonima i ratovanju i odlučivati o budućim akcijama – čini demokratiju izumom od koga vam se koža ježi, zato što je ona suštinski prvi *elastičan* oblik upravljanja.

U poređenju s političkim režimima kakvi su tiranija i monarhija, čiji legitimitet i dugovečnost zavise od krutih i nepromenljivih pravila, demokratija je izuzetna po tome što od ljudi traži da shvate da je sve sagrađeno na sipljivom pesku vremena i prostora, i zato ako ne žele da se predaju monarsima, carevima i despotima, moraju da žive otvoreno i fleksibilno. Demokratija je drugarica nepredviđenih okolnosti. Uz pomoć mera kao što su pravo na javno okupljanje, agencije za borbu protiv korupcije i redovni izbori, ona podržava nepostojanost. I navodi ljude da shvate da ovako kako je danas ne mora nužno biti i sutra. Demokratija širi nepoverenje prema pričama o „suštini“ stvari, nefleksibilnim navikama i navodno nepromenljivim dogovorima. Ona podstiče ljude da uvide da se njihov svet može promeniti. Ponekad pokreće i revolucije.

Demokratija ima *sauvage* (divlju) crtu, kako je voleo da kaže francuski mislilac Klod Lefor (1924–2010). Ona uništava izvesnost, gazi granice i nije je lako ukrotiti. Od ljudi traži da prozru priče o bogovima, božanskim vladarima, pa čak i o ljudskoj prirodi, i da odbace tvrdnje o urođenoj privilegovanosti zasnovanoj na „prirodnoj“ superiornosti nečijeg uma ili krvi, boje kože, kaste, klase, vere, godišta ili seksualnih preferencija. Demokratija otprirodnuje vlast.

Podstičući ljude da shvate da se njihov život može promeniti, demokratija gura u polje svesti verovatno glavni politički problem: kako sprečiti vladavinu nekolicine, bogate ili moćne, koja se ponaša kao da je nedodirljiva, besmrtna i rođena da vlada? Demokratija rešava stari problem titinizma – vladavine lažnih džinova – tako što se zalaže za politički poredak u kome zauvek stoji otvoreno pitanje ko dobija

koliko, kad i kako. Od svog začetka, demokratija priznaje da bez obzira na to što ljudi nisu anđeli, dovoljno su dobri da ne dopuste drugima da glume da jesu. A posledica toga što ljudi nisu sveci jeste da nikome ne treba dopustiti da nezauzdano vlada drugima. U demokratiji, kako je jednom rekao kineski pisac Lin Jutang (1895–1976), ljudi više podsećaju na potencijalne prevarante nego na fini svet, i pošto se od njih ne može očekivati da će uvek biti dobri, mora se naći način da im se onemogući da budu loši. Demokratski ideal je vladavina smernih, nad smernima, od smernih. A zapravo je vladavina naroda koji je odlučio da svoju suverenost neće predati izmišljenim bogovima, ubedljivim predstavnicima tradicije, autokratama ili stručnjacima, ili zbog svoje nepojmljive lenjosti vlastitom krivicom prepustio drugima pravo da odlučuju o stvarima od javnog značaja.

IZNENAĐENJA I TAJNE

Budući da demokratija navodi ljude da shvate da ništa u ljudskom svetu – pa čak ni takozvana ljudska priroda – nije večno, njena prošlost je obeležena izuzetnim trenucima u kojima su, uprkos verovatnoći manjoj od nule, uprkos svim očekivanjima i predviđanjima, hrabri pojedinci, grupe i organizacije uspevali da promene status kvo, sruše svoje gospodare i obrnu svet naglavačke. Demokratija često iznenadi stvarnost. I predstavlja jedno od ovozemaljskih čuda. Dramatična hapšenja i javna pogubljenja kraljeva i tirana, neplanirane pobune nezadovoljnih građana, neočekivani otpor vojnoj vlasti i neizvesna skupštinska glasanja, samo su neke dramatične situacije koje iznenađuju žive, a kasnija pokolenja ispunjavaju željom da odgovore kako i zašto su se ti prevrati odigrali.

Kineski satiričar i pisac Lin Jutang u radu na svom izumu, pisačkoj mašini s kineskim slovima. U svojim delima je ismevao propagandu i cenzorstvo nacionalističke vlade 1930-ih godina. Prva od mnogih njegovih knjiga na engleskom jeziku *Moja zemlja i moj narod* (1935) postala je bestseller.

Nije lako razumeti te dramatične pobede demokratije. Potrebno je da odbacimo čvrsto usađene poznatosti. Obuzeti znatiželjom moramo širom da otvorimo oči pred događajima koje još izuzetnijim čini činjenica da demokratija dobro štiti neke od svojih najstarijih i najdragocenijih tajni od radoznalih umova sledećih generacija.

Uzmimo jedan primer: demokratija se i u antičko i u današnje vreme uglavnom prikazuje kao žena. U protestima koji su 2019. godine doveli do rušenja sudanskog diktatora Omara al-Bašira učestvovala je studentkinja u beloj haljini Ala Salah, obožavana zbog svog energičnog glasa i pozivanja demonstranata da ustanu u odbranu svog dostojanstva i integriteta. Kad su se u leto 2019. godine građani Hongkonga

pobunili protiv kineske vlasti, dočekali su dolazak demokratije koja je, zahvaljujući zajednički prikupljenom novcu, bila statua visoka četiri metra sa šlemom, naočarima i gas-masnom, koja je u ruci držala štap i kišobran. Za vreme tragične okupacije pekinškog trga Tjenanmen, demokratija, rad studenata Centralne akademije likovnih umetnosti, izgledala je kao boginja s upaljenom svetiljkom slobode.

Ako se vratimo unatrag, italijanski umetnik Čezare Ripa iz Peruje (oko 1555–1622) prikazao je demokratiju kao seljanku koja drži nar – simbol narodnog jedinstva – i punu šaku zmija koje se uvijaju oko njega.

Alaa Salah, simbol narodnog ustanka, stoji na krovu automobila u belom *thavbu* i recituje pesmu pred demonstrantima koji su u aprilu 2019. svrgnuli predsednika Omara al-Bašira u Kartumu.

Zahvaljujući arheolozima iz dvadesetog veka, dobili smo dokaze da su građani Atine (i to muškarci) obožavali boginju po imenu Demokratija, očekujući od nje da im pomogne da ostvare svoje pravo da se odupru tiraniji i zasedaju u svojoj skupštini, prema svojim zakonima.

DEMOCRATIE.

U izdanju *Ikonologije* (1593) Čezarea Ripe, veoma čitane knjige o simbolima i vrlinama, objavljene u Francuskoj 1643, demokratija je predstavljena kao prosto odevena seljanka. Sve do modernih vremena, demokratija je bila odbacivana kao potpuno zastareo (grčki) ideal koji je odobravao primitivnost i neokupanost.

Pojedinosti koje u tom kontekstu znamo o njoj su ograničene; kad je reč o demokratiji, strela vremena ne leti očekivanom pravom putanjom. Ali znamo da je imenica koju su Atinjani koristili gotovo dva veka da opišu svoj način života – *dēmokratia* – ženskog roda. Takođe znamo da je demokratsku Atinu podržavalo jedno božanstvo – boginja koja je odbila da se uda i da rodi dete, a imala je tu blagoslovenu moć da oblikuje nade i strahove muškaraca. Atinjani nisu samo zamislili svoj državni poredak u ženskom rodu: i samu demokratiju su povezivali sa ženom koja ima odlike božanstva. Boginja Demokratija je izazivala uvažavanje i strah, bila je transcendentna figura koja je imala moć da daje i uzima život svojim zemaljskim vernicima – atinskim muškarcima. Zato je flota atinskih ratnih brodova bila nazvana po njoj i zato su zgrade i javna mesta bili ukrašeni njenim likom.

U severozapadnom ćošku javnog trga poznatog kao agora, šćućurena ispod brega na kome se i danas nalazi veliki hram iz tog vremena, uzdizala se veličanstvena zgrada s kolonadom, građanski hram poznatiji kao stoa Zeusa Elefterija.

U njegovoj raskošno ukrašenoj unutrašnjosti isticala se prekrasna slika Demokratije i naroda, koju je naslikao korintski umetnik po imenu Eufranor. I dalje nije poznato kako ih je tačno prikazao. Slike nisu sačuvane, pa ipak služe kao podsetnik na blisku vezu između demokratije i svetosti, i na vitalnu ulogu atinskog verovanja da jedna boginja štiti njihovo društveno uređenje.

Poentu ostvaruje najčuveniji preživeli prikaz Demokratije iz stare Atine, koji je uklesan u kamenu iznad zakona iz 336. pre n. e. na kome se vidi boginja kako ukrašava, zaklanja štitom i brani starijeg čoveka s bradom koji predstavlja *dēmos*, narod. Postoje dokazi da su vernici pravili kult od boginje Demokratije i da se njeno svetište takođe nalazilo na agori. Ako je to istina, onda je morao postojati i kameni oltar na kome su građani, uz podršku sveštenika, recitovali molitve zahvalnosti i prinosili žrtve, u vidu kolača, vina i meda, zaklanih koza ili jagnjadi. Možda je postojala *theoxenia*, poziv upućen izmišljenoj boginji da se kao počasna gošća oporuži za vreme obeda na našem divnom kauču.

Sveštenica, čija je dužnost bila da vodi računa da se boginji ukaže adekvatno poštovanje, morala je doći iz neke od vodećih atinskih porodica, ili je bila predložena ili izabrana većinski, možda nakon što je konsultovano proročanstvo. Delatnica u muškom svetu, sveštenica je imala tajanstveni autoritet koji nije smeo da se profaniše, sem ako niste želeli da iskusite kaznu, koja se kretala od toga da vas ignorišu i ogovaraju, pa do toga da vas proteraju ili ubiju. Sveštenica je zauzvrat pomagala tako što je demokratsku Atinu štitila od nesreće.

Ovaj aranžman je imao jednu posledicu. Ako biste se rđavo ponašali u narodnoj skupštini – na primer, ako bi istaknuti građani donosili loše odluke – rizikovali biste da isprovocirate njenu osvetu i izgubite rod maslina, svu ribu iz mora ili, kao što ćemo videti, prouzrokuje democid: samouništenje demokratije.